श्रीः
श्रीमते रामानुजाय नमः
श्रीमते निगमान्तमहादेशिकाय नमः

श्रीकवितार्किकसिंहस्य सर्वतन्त्रस्वतन्त्रस्य
श्रीमद्वेङ्कटनाथस्य वेदान्ताचार्यस्य कृतिषु
यादवाभ्युदये महाकाव्ये

॥ एकविंशः सर्गः ॥

This document has been prepared by

Sunder Kidāmbi

with the blessings of

श्री रङ्गरामानुज महादेशिकन्

His Holiness śrīmad āṇḍavan śrīraṅgam

श्रीः

श्रीमते रामानुजाय नमः

श्रीमते निगमान्तमहादेशिकाय नमः

॥ एकविंशः सर्गः ॥

श्रीमान् वेङ्कटनाथार्यः कवितार्किककेसरी।
वेदान्ताचार्यवर्यो मे सन्निधत्तां सदा हृदि॥

वासुदेव इति नाम दधानः पौण्ड्रकस्तदनु भूरिमदान्धः।
मानुषत्वकवचान्तरितेन स्पर्धते स्म हरिणा हतचित्तः॥ **21.1** ॥

हेतिपञ्चकमधारयत श्रीवत्सकौस्तुभमुखानि च मूढः।
ऐश्वराणि चरितानि च पूर्वाण्यात्मनः स्वयमजूघुषदाप्तैः॥ **21.2** ॥

इन्द्रजालकुहनादिषु दाक्ष्यात् ईश एष इति मोहितलोकः।
अध्यशेत भुजगेश्वरशय्यां आरुरोह विहगेन्द्रविवर्तम्॥ **21.3** ॥

अन्वहं च महतीं वनमालां माल्यकृद्भिरुपकल्प्य बभार।
नामधेयमदिशत् सचिवानां नाकनायकविशेषनिरूढम्॥ **21.4** ॥

बद्धकृत्रिमभुजान्तरयुग्मं शस्यमानमनुजीविजनेन।
विश्वकर्तुरवतार इति स्वं बह्वमंस्त बधिरो निगमेषु॥ **21.5** ॥

इत्थमीश्वरविडम्बनरूपं नाटकीयमनुरुध्य विहारम्।
शोच्यतामपि परावरविद्भिः हास्यतामपि जगाम जगद्भिः॥ **21.6** ॥

मस्तकस्थितदुरत्ययमृत्योः तस्य दूत उपसृत्य जगाद।
कृत्यशेषविनिवेशितचित्तं निर्भयो नृपतिसंसदि नाथम्॥ **21.7** ॥

कृष्णकृष्ण गदतो गिरमर्थ्यां संशृणुष्व महतीमिह मत्तः।
अप्रमत्तमतिभिः सह मित्रैः आप्तवाक्यमवधीर्य न सिद्धिः॥ **21.8** ॥

अस्ति कश्चिदवधारितभूमा पूरुषः श्रुतिगणेषु पुराणः।
स क्षितिं परिगृहीतविहारः पौण्ड्रकत्वमधिगम्य भुनक्ति॥ **21.9** ॥

तस्य नित्यनिरुपाधिकभूम्नो विश्वभोक्तुरधिगम्य तितिक्षाम्।
भुज्यते नियतकर्मविपाकैः युष्मदादिभिरिला बहुभागा॥ **21.10** ॥

अर्थतत्त्वमिदमश्रुतपूर्वं शृण्वताऽत्रभवता भवितव्यम्।
निश्चलीकृतहिताहितसीम्ना जिष्णुना यदुकुलस्य विभूत्यै॥ **21.11** ॥

आदिशत्यखिललोकनियन्ता त्वामसौ भजनसौहृदनिघ्नः।
ईशितव्यगणनालिखितस्त्वं मा कृथा वितथमीश्वरमानम्॥ **21.12** ॥

बाह्यवर्त्मनि परावरतत्त्वव्यत्ययेन विनिवृत्तसतत्वे।
चित्तवृत्तिमधिरोप्य विमूढाः श्रेयसो हि बहिरेव भवन्ति॥ **21.13** ॥

ईश्वरस्त्वमसि चेत् कुत एवं न त्वदग्रज इति प्रमितिः स्यात्।
द्वौ युवां परम इत्यपि दुःस्थं कस्ततो विषम एव न चान्यः॥ **21.14** ॥

अर्थवादकुहनाभिरपि स्वान् ईश्वरान् विगणयन्ति सुरेन्द्राः।
निष्प्रमाणजनुषो जनवादात् कः स्विदीश इति विश्वसिति स्वम्॥ **21.15** ॥

गोपिकाभिरपि कर्मभिरास्तां बद्ध एव यदि मुक्तिविधाता।
अद्भुतस्थितिरनान्तरबाह्यः सप्तमस्तु समयोऽयमपूर्वः॥ **21.16** ॥

इष्ट एव तु मदीश्वरभावः त्वन्मुखैर्न खलु शक्यनिरोधः।
मत्सुखादिषु कथं विशयानैः मत्परत्वमपदं प्रतिषेध्यम्॥ **21.17** ॥

नामधेयमनपायि मदीयं त्यज्यतां प्रथय दासतया वा।
चिह्नधारणमनेन गतार्थं कल्पनेन कथमीश्वरभावः॥ **21.18** ॥

तादधीन्यनियमं यदि बुद्ध्वा सोऽहमित्यनुबुभूषसि तत् स्यात्।
अन्यथा तु निगृहीतिरलङ्घ्या राजभावतृषितैरिव भृत्यैः॥ **21.19** ॥

पाप्मनां तमसि पातयितृणाम् आत्मचौर्यमधिराजपदस्थम्।
चोदितेन नियतोऽपि हृतात्मा चोरदण्डमवशादुपयाति ॥ **21.20** ॥

अभ्युपेतबडिशामिषनीतिं प्राप्तुमिच्छुरधिकारमयोग्यम्।
इष्टमर्थमनवाप्य वराकः प्रत्यवैति सहसा परतन्त्रः ॥ **21.21** ॥

नापराध्यति क एव नियत्या पण्डितस्तु विनिवृत्य समिन्धे।
अस्ति चाद्य शरणागतिरर्थ्या मत्परस्य तव जीवितुमिच्छोः ॥ **21.22** ॥

इत्युदीरितवति प्रणिधौ तं प्रत्युवाच विहसन् प्रभुराद्यः।
पथ्यमद्य वचनं तव मन्ये यद्ब्रवीषि चिरलिप्सितमेतत् ॥ **21.23** ॥

उग्रसेनभृतका वयमेते नेशितार इति विभ्रमवन्तः।
सम्प्रति त्वदुपदेशमहिम्ना भावयेमहि तवेश्वरभावम् ॥ **21.24** ॥

त्वय्यनीश्वरमतिं न च कुर्मः त्वं परोऽसि नियमेन परस्मात्।
त्वां दिदृक्षव इमे वयमाशु त्वत्पदं गतभियः प्रतियामः ॥ **21.25** ॥

त्वादृशं प्रमितिमत्तमदृष्ट्वा त्वय्यनादरवतामतिलोके।
यामिमां वदसि वाचमनूचीं भागधेयमिव पक्वमिदं नः ॥ **21.26** ॥

द्रक्ष्यते शरणमेत्य विभुस्ते क्षेप्यते च न मयैव न चक्रम्।
गच्छ शीघ्रमभिधत्स्व तमीशं त्वामुपैति कुकुरध्वजिनीति ॥ **21.27** ॥

आत्तहेतिरपसर्पनिवृत्तौ चिन्तिताप्तमधिरुह्य सुपर्णम्।
प्रास्थित प्रतिबलावसथाय प्राणितत्रिदशभूतिरनन्तः ॥ **21.28** ॥

साहसैकरसिकेन ततोऽसौ पौण्ड्रकेण युयुधे यदुवीरः।
तत्सखित्वमुपगम्य च पार्ष्णिं गृह्णता सपदि काशिनृपेण ॥ **21.29** ॥

तत्र वैरिपृतने समकालं पूर्वपश्चिमतया प्रपतन्त्यौ।
भावयन्नुभयतोमुखभावं प्रत्यविध्यदधिसायकधन्वा ॥ **21.30** ॥

वैरिसैन्यविततेषु समन्तात् दिङ्मुखेषु सममेव पृषत्कैः।
तस्य दीप्तरुचिभिर्विनिपेते मध्यगस्य किरणैरिव पूष्णः॥ 21.31 ॥

विद्विषौ युगपदुत्थितवन्तौ सागराविव विलङ्घितवेलौ।
रूपिणी इव रजस्तमसी द्वे सत्त्ववृत्तिरनघः स जघान॥ 21.32 ॥

अस्तमेवमनयद्यदुभास्वान् तावुभौ जगदुपद्रवहेतू।
पूर्वतश्च परतश्च भवन्तौ दुर्ग्रहाविव दुरासददीप्तिः॥ 21.33 ॥

तस्य तावुभयतो निपतन्तौ भग्नबाहुविटपायुधपुष्पौ।
जग्मतुः पृथुकभावविहारक्षिप्यमाणयमलार्जुनकक्ष्याम्॥ 21.34 ॥

नामचिह्नवसनाभरणाद्यैः नाथसम्पदनुकारनिरूढैः।
पौण्ड्रकस्थितिमवाप्य सृगालोऽप्यन्वभूत् किल गतिं च तदीयाम्॥ 21.35 ॥

विद्विषां विहितवीरगतीनां द्वारकोपगमितैर्द्विरदाद्यैः।
कौरवाध्युषितभागविभक्तेः आहितप्रतिभरा क्षितिरासीत्॥ 21.36 ॥

पातितेषु विमतेष्विति नाम प्राप्य यादवपुरं परमेष्ठी।
प्रेयसीभिरविभक्तरसाभिः वीतरागसुभगो विजहार॥ 21.37 ॥

जीवयुक्तमितरच्च विचित्रं द्यूतमर्पितपणं विदधानः।
भाविभारतमहाहवसिद्धेः सूचनं वितनुते स्म शुभंयुः॥ 21.38 ॥

तोषितत्रिनयनस्य नृशंसः काशिराजतनयस्य पुरोधाः।
कल्पिताहुतिरजीजनदुग्रां कालवह्निपदवीमिव कृत्याम्॥ 21.39 ॥

साऽभिपत्य यदुवीरसकाशं हेतिराजविभवेन हताशा।
जन्मधामनि निजे नियमस्थं जज्ञपूकमभिसृत्य जघान॥ 21.40 ॥

निर्ददाह नगरीमथ काशीं विस्फुलिङ्ग इव माधवदीप्तेः।
यादवग्रसनकौतुकवत्या कृत्यया सह रथाङ्गकृशानुः॥ 21.41 ॥

स्यन्दनद्विरदवाजिपदातिप्राज्यसौधपरिपाटिसमृद्ध्या।
चक्रवह्निविभवेन तदाऽभूत् चन्द्रशेखरविलेपनभूमा॥ **21.42** ॥

क्षेत्रमेतदविमुक्तसमाख्यं मुक्तियोग्यमुपसृष्टमयोग्यैः।
इत्यवेक्ष्य दहनेन तदर्हां संस्क्रियामिव चकार सुदृष्टिः॥ **21.43** ॥

अप्रशान्तरुषमद्भुतदीप्तं दग्धवैरिपुरमायुधराजम्।
निर्जराः प्रतिनिशामयमानाः बिभ्यति स्म जगदुश्च जयोक्तिम्॥ **21.44** ॥

दैवतैरपि चतुर्मुखमुख्यैः दत्तसत्कृतिरसौ जितकाशी।
इष्टनिर्वहणनिर्वृतचित्तं विष्टरश्रवसमभ्युपपेदे॥ **21.45** ॥

आसुरप्रकृतिकेषु निरस्तेष्वेवमेभिरनुपालितसख्यः।
वानरो भुजबलेन बबाधे दुर्मतिर्जगदिदं द्विविदाख्यः॥ **21.46** ॥

भूधरानुदहरद्भुजशाली प्रक्षिपंश्च नगराणि ममर्द।
क्षोभयन् जलनिधीननुवेलं प्लावयंश्च वसुधां प्रजहर्ष॥ **21.47** ॥

अन्यवीररहितामिव मत्वा वारिराशिरशनामवलिम्पन्।
आत्मनः सदृशमाद्रियतैकं धेनुकप्रमथनेन नियुद्धम्॥ **21.48** ॥

एकदा हलधरस्य विहारे संपतन्नमितचापलचेष्टः।
द्वारकोपवनपादपभेदी विश्वतः किलकिलां वितताान॥ **21.49** ॥

तालकेतुयुवतीर्विहरन्तीः त्रासयन् मुखविकारविशेषैः।
क्रीडनोपकरणानि विभिन्दन् क्ष्वेडितानि विदधे विधिलूनः॥ **21.50** ॥

तं प्रवृत्त कपिकृत्यमदूरात् बाधित प्रतिबलो बलदेवः।
जङ्गमस्फटिकभूधरकल्पो रुक्मशैलरुचिरं निरुरोध॥ **21.51** ॥

वानरेण सुहृदा दनुजानां यातुधानसमरप्रथितेन।
प्रेषितां द्रुमशिलोच्चयवृष्टिं निष्पिपेष मुसलेन हलास्त्रः॥ **21.52** ॥

आपतन्नपसरन्नपि भेजे ग्राह्यतामिव च दुर्ग्रहतां च।
अग्रतोऽभवदलक्ष्यत पश्चात् अप्रतर्क्यरभसो हरिवीरः ॥ **21.53** ॥

तौ परस्परगवेषितरन्ध्रौ कामपालकपिसैनिकपालौ।
योजितोद्धतकरौ युयुधाते दर्पदारुणदिशागजसत्त्वौ ॥ **21.54** ॥

तं प्रलम्बदमनः प्लवगेन्द्रं विप्लुतं पुनरपि प्लवमानम्।
कालपाशनिगृहीतमरातिं कल्पमानमभवाय विवेद ॥ **21.55** ॥

सव्यदक्षिणपरिक्रमणाभ्यां द्रागलातमयचक्रनिरीक्ष्यः।
आततान हलपाणिमदूरात् अग्निसालवलयस्थमिवारिः ॥ **21.56** ॥

तं गृहीतगरुडानिलवेगं सर्वतो युगपदेव समीक्ष्य।
लाङ्गली जलधिलङ्घनदक्षं लाघवेन लघयन् विचचार ॥ **21.57** ॥

अन्धकारमिव तं प्रतिरुन्धन् अर्यमेव मुसली निजदीप्त्या।
दिङ्मुखान्यकलुषाणि वितन्वन् विश्वदृष्टिविभवाय बभूव ॥ **21.58** ॥

घूर्णिताकुलितकौरवधाम्ना लाङ्गलेन ललितोद्धतलीलः।
यूथनाथमवरुध्य कपीनां मौलिघातमवधीन्मुसलेन ॥ **21.59** ॥

वज्रपाणिमहिताद्भुतभूम्ना वानरेण निहतेन स रामः।
व्याचकार विनताभयदाता पूर्वरामचरितं पुनरुक्तम् ॥ **21.60** ॥

धर्ममर्मभिदि दैवविपाकात् उद्धृते द्विविदनामनि शल्ये।
रेवतीरमणरेचितखेदा नाकिनश्च मुनयश्च ननन्दुः ॥ **21.61** ॥

त्रासितेषु विबुधेषु तदग्रे पीतवन्तममृतं बलभद्रः।
प्रापयत् प्लवगमुख्यमितीव स्वर्गिभिः सह सुधाशनभावम् ॥ **21.62** ॥

भूतले हलधराहितगुप्तौ सारभूतसुभटग्रहणेन।
उञ्छवृत्तिरुदरम्भरिरासीत् तादृशेन तपसैव कृतान्तः॥ **21.63** ॥

एवमीषदवरोपितभारां भावयन् भुवमतोषयदार्यान्।
पूर्वदेवजनितानभिनिघ्नन् पूर्वजेन सहितो यदुनाथः॥ **21.64** ॥

भार्गवादिभिरबाधितभूम्नां निर्ममेष्वपि निकारपराणाम्।
सौभहंसडिभिकप्रभृतीनां सूदनैरलघयच्च धरित्रीम्॥ **21.65** ॥

उग्रसेनविनिवेशितराज्यां उन्नमय्य यदुवंशविभूतिम्।
तस्य दिग्विजयकौतुकमाद्यः सप्तलोकतिलको विततान॥ **21.66** ॥

तन्नियोगमथ शेखरयित्वा स्वप्रशासनवशंवदविश्वः।
यावदुक्तनियताखिलवृत्तीन् यादवानुपनिनाय सुधर्माम्॥ **21.67** ॥

आत्मकल्पितधृतेरथ राज्ञः सन्निधौ सचिवपीठनिविष्टः।
मन्त्रणाय महतो यदुमुख्यान् सम्मुखान् प्रतिननन्द मुकुन्दः॥ **21.68** ॥

अभजत नरपालमुग्रसेनं बहुमनुते स्म यदूंस्तथाऽपि तुङ्गः।
क्वचिदभिलपने विभक्तिशक्त्या स्वगुणविभूतिगुणीभवन्निवैकः॥ **21.69** ॥

अधिगुणहरिवंशवीरसङ्गात् अपचितवासवसङ्गमाभिलाषा।
अतिशयरुचिरां वहन्त्यभिख्यां अचकमतेव सभा तदाधिराज्यम्॥ **21.70** ॥

॥ इति श्रीकवितार्किकसिंहस्य सर्वतन्त्रस्वतन्त्रस्य
श्रीमद्वेङ्कटनाथस्य वेदान्ताचार्यस्य कृतिषु
यादवाभ्युदये महाकाव्ये एकविंशः सर्गः॥

कवितार्किकसिंहाय कल्याणगुणशालिने।
श्रीमते वेङ्कटेशाय वेदान्तगुरवे नमः॥